

insolubilă — este de mai mică însemnătate pentru ceea ce ne preocupă aici: problema valorii pe care o au datele tradiției monastice pentru cercetarea științifică a vieții și activității întemeietorului Voditei și Tismanei.

Din acest singur punct de vedere, concluziile ce ni se par a se desprinde din toată lunga, dar necesară, analiză de până acum sînt următoarele:

Nu din tradiția monastică de la Tismana și-a luat Ștefan Ieromonahul știrile ample și amănunțite de care s-a servit la redactarea operei sale, ci din alte izvoare istorice, scrise, pe care, pe cele mai valoroase, le cunoaștem astăzi mai bine și în forme mai corecte decît le putuse cunoaște el în prima jumătate a secolului trecut. Cele trei înregistrări mai vechi — din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea — ale aceleiași tradiții, deși fiecare în parte incompletă și în oarecare măsură deformată, ne pot totuși arăta că amintirile păstrate, din generație în generație, de călugării de la Tismana despre întemeietorul lăcașului lor erau puține, dispartate și vagi: încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea tradiția monastică se afla în plină transformare. În consecință, nici una dintre datele pe care ea ni le oferă nu poate fi folosită pentru alcătuirea unei biografii a lui Nicodim, decît după o serioasă cercetare critică.

Numai procedînd astfel, numai sfișind cu curaj vîlul aurit al legendei hagiografice, vom putea ajunge să întrevădem măcar trăsăturile reale ale chipului omenesc — istoric — al întemeietorului Voditei și Tismanei.

II. VIAȚA LUI NICODIM ȘI ÎMPREJURĂRILE VREMI

Este de la sine înțeles că de numărul și calitatea izvoarelor pe care le avem la dispoziție va depinde și chipul în care se poate face prezentarea vieții lui Nicodim. Cum s-a văzut, în diferitele ei consemnări, tradiția nu ne dă, în această privință, decît doar știri puține și vagi. În ce privește celelalte izvoare cunoscute astăzi, acestea ne oferă informații dispartate, chiar dacă unele dintre ele — ca documentele, de pildă — ne prezintă din cînd în cînd (și totuși destul de rar) repere cronologice precise.

Numărul mic și caracterul destul de sărac al tuturor acestor izvoare ne împiedică să cunoaștem azi, pînă în amănunte, evenimentele vieții întemeietorului Tismanei, astfel că o alegere între faptele într-adevăr importante și cele mărunte nu este cu putință: nu o dată, lacunele informației pe care o posedăm ne vor obliga să recurgem la lungi și obositoare demonstrații, necesare pentru a putea obține oarecare precizări în timp și în spațiu; nu o dată vom fi siliți să controlăm cu grijă știrile îndoielnice ale tradiției, comparîndu-le cu tot ceea ce știm azi asupra epocii; nu o dată, în sfîrșit, în locul crîmpeiului de viață asupra căruia izvoarele rămîn mute, va trebui să prezentăm cadrul general istoric în limitele căruia personajul de care ne ocupăm s-a putut manifesta. Într-un cuvînt, metoda de cercetare și prezentare a vieții lui Nicodim pe care ne vedem siliți a o adopta este aceea de a grupa, în jurul celor cîteva date certe oferite de izvoare sau pe care le putem deduce din interpretarea lor critică, toate acele elemente din istoria vremii ce pot contribui ca figura lui să se desprindă, cît mai bine reliefată și cît mai clar conturată, din masa, destul de amorfă încă, a cunoștințelor noastre generale asupra epocii.

Ceea ce, în permanență, vom căuta să evităm va fi să ne lăsăm furati — ca cei mai vechi cercetători ai vieții lui Nicodim — de farmecul incontestabil al legendei, care, veac de veac și an de an, s-a țesut în jurul figurii acestuia. Căci ceea ce voim să cunoaștem nu este eroul unei vieți romanțate, ci omul în cadrul societății contemporane și în mijlocul evenimentelor vremii.

Originea, patria și tinerețea lui Nicodim. Știrile pe care le avem azi în privința originii și copilăriei, tinereții și noviciatului lui Nicodim și, în genere, asupra întregii sale vieți de pînă la venirea în Țara Românească sînt cu totul sărace și adesea contradictorii.

Cum am amintit în treacă, Paul de Alep nu aflase la Tismana decît că tatăl lui Nicodim fusese grec din Castoria, iar mama sa sîrboaică¹. Autorul *Pomenirii* știa despre el că «fost-au (despre cum zic) de neam slovean», ceea ce — cu explicația «adică din neamul slovenesc al Serviei» și cu adaosul unei înrudiri, nedeterminate, cu cneazul Lazăr, a trecut și în textul *Vieții* datorate lui Ștefan Ieromonahul². Dintre izvoarele sîrbești contemporane ce amintesc despre Nicodim, numai două — un letopisetz³ și o biografie de personaj eclesiastic⁴ — oferă date privitoare la originea lui: primul îl numește «Nicodim greul («грьчичъ»), ceea ce ar putea fi, eventual, și o poreclă, nu o indicație privitoare numai decît la originea sa; cel de-al doilea izvor ne arată însă explicit că Nicodim era «de neam grecesc» («грька родомъ»), ceea ce nu mai permite nici o îndoială în această privință. Discutabil devine astfel dacă Nicodim

¹ *Travels of Macarius*, vol. II, p. 352: «... whose father was a Greek of Castoria, and whose mother was a Servian». (cf. Hasdeu, *Istoria critică*, vol. I, p. 142 și Ștefulescu, *Tismana*², p. 31, care însă nu discută chestiunea, ci se mulțumește doar să citeze izvoarele).

² *Viața*, f. 46v. = p. 17.

³ Vezi mai departe știrea privitoare la moartea lui.

⁴ Vezi Anexa III, sub A.